

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2019.gada 29.augustā Nr. 1-8/16

**Latvijas Republikas Saeimas
Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas
priekšsēdētājam J.Rancāna kungam**
saeima@saeima.lv

Par Latvijas Sodū izpildes kodeksa 45.panta piekto daļu

Tiesībsargs ir saņēmis Jūsu vēstuli (reģistrēta 2019.gada 22.maijā ar Nr.662). Vēstulē norādāt, ka Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijā ir saņemts A.Zablocka iesniegums, kurā lūgts sniegt viedokli par notiesātajiem noteikto aizliegumu tikt ar notiesātajiem, kuri izcieš brīvības atņemšanas sodu citā brīvības atņemšanas iestādē, atbilstību nacionālo un starptautisko tiesību normām. Vēlaties, lai tiesībsargs izvērtētu šajā iesniegumā minēto un sniegtu atzinumu par tajā norādīto problemātiku. Informēju, ka ar identisku iesniegumu A.Zablocka kungs ir vērsies arī pie tiesībsarga.

Latvijas Sodū izpildes kodeksa 45.panta piektā daļa noteic, ka notiesātajiem nav atļautas satikšanās ar apcietinātām personām un personām, kuras izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs. Brīvības atņemšanas iestādes priekšnieks ar lēmumu var aizliegt notiesātajam tikt ar konkrētu personu drošības apsvērumu dēļ.

Saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 96.pantu ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību. Savukārt Latvijas Republikas Satversmes 110.pants noteic, ka valsts aizsargā un atbalsta laulību — savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības. Arī Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 8.pantā noteikts, ka ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un korespondences neaizskaramību. Sabiedriskās institūcijas nedrīkst traucēt nevienam baudīt šīs tiesības, izņemot gadījumos, kas

paredzēti likumā un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts drošības, sabiedriskās kārtības vai valsts labklājības intereses, lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai aizsargātu veselību vai morāli, vai lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības. Tiesības uz privātās un ģimenes dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību ir nostiprinātas arī Apvienoto Nāciju Organizācijas Pilsonisko un politisko tiesību pakta 17.pantā.

Nav šaubu, ka atrašanās slēgta tipa iestādē pati par sevi ierobežo personas iespējas netraucēti baudīt savas tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, un tam ir tiesisks pamats. Tomēr ierobežojumiem, kas noteikti attiecībā uz ieslodzītajām personām, ir jābūt proporcionāliem un tiem nevajadzētu būt striktākiem par to apjomu, kas ir absolūti nepieciešams mērķim, kura sasniegšanai tie paredzēti.¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka, lai ieslodzītais pēc iespējas pilnvērtīgāk spētu baudīt savas tiesības uz ģimenes dzīves neaizskaramību, cietuma administrācijai ir jāsniedz atbalsts saskarsmes uzturēšanai.² Šādos gadījumos valstij būtu jānodrošina, ka cietuma režīms piedāvā veidus, kā kompensēt ieslodzījuma radītās desocializējošās sekas. Sevišķi svarīgi tas ir notiesātajiem, kam ieslodzījumā jāatrodas ilgstoši.³ Vienlaikus, ja tas ir nepieciešams, lai aizsargātu sabiedrības drošību vai arī nodrošinātu konkrēta cietuma režīma funkcionēšanu, ir pieļaujami dažādi ierobežojumi attiecībā uz ieslodzīto iespējām tikties ar citām personām.⁴

Aizliegums notiesātajām personām satikties ar apcietinātām personām un personām, kuras izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs, Latvijas Sodu izpildes kodeksā ir jau ilgstoši - kopš 2004.gada 9.decembra. Attiecīgais aizliegums laika gaitā nav ievērojami mainījies. Aktuālajā redakcijā Latvijas Sodu izpildes kodeksa 45.panta piektā daļa ir spēkā no 2015.gada 14.jūlija. Šī likumprojekta "Grozījumi Latvijas Sodu izpildes kodeksā" anotācijā norādīts, ka nav paredzēts mainīt esošo regulējumu, „no kura izriet, ka notiesātajiem nav atļautas satikšanās ar apcietinātajiem un personām, kas izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs, tai skaitā laulātajiem un personām, ar kurām ir bijusi kopīga saimniecība vai kopīgs bērns. Aizliegums ieslodzītajiem satikties savā starpā ir samērīgs, jo notiesātie, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas iestādē, var uzturēt attiecības ar citiem notiesātajiem ar sarakstes palīdzību. Savukārt notiesāto satikšanās mērķis, pirmkārt, ir vērsts uz to, lai notiesātais satiktos ar ģimenes locekļiem un citiem radniekiem, nevis citiem notiesātajiem. Tādejādi tas varētu veicināt tādu situāciju rašanos, kad notiesātās personas satikšanās izmantos nevis ģimenes saišu stiprināšanai, bet, lai satiktos ar citiem notiesātajiem un, iespējams, šādas tikšanās izmantotu noziedzīgu kontaktu attīstīšanai, cietuma iekšējo drošību

¹ Sk. Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikumu Rec (2006)2 dalībvalstīm par Eiropas cietumu noteikumiem 3.punktu. Pieejams: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> .

² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000.gada 28.septembra spriedums lietā Messina v Italy (No.2), pieteikums Nr.254498/94, §61, pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58818> , kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014.gada 23.oktobra spriedums lietā Vintman v. Ukraine, pieteikums Nr.28403/05, §78, pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-147326> .

³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015.gada 30.jūnija spriedums lietā Khoroshenko v. Russia, pieteikums Nr.41418/04, §144, pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-156006> .

⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014.gada 18.marta spriedums lietā Öcalan v. Turkey (No.2), pieteikums Nr.24069/03, 197/04, 6201/06, 10464/07, §161.-164, pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-142087> .

apdraudošas informācijas nodošanai u.tml. Tādējādi netiktu panākta labvēlīgu sociālu saišu uzturēšana starp notiesāto un viņa radniekiem. [...] Ieguvums no atļaujas satikties notiesātajiem, tai skaitā laulātajiem un personām, kurām ir partnerattiecības, nav samērīgs ar iespējamo ieslodzījuma vietās esošās drošības un kārtības, kā arī sabiedrības kopumā apdraudējumu.”⁵ Tādējādi attiecīgais aizliegums galvenokārt pamatots ar drošības apsvērumiem, kā arī norādīts, ka pastāv iespējas uzturēt kontaktu arī citos veidos, piemēram, sarakstoties.

Tiesībsargs izprot likumprojekta anotācijā minētos drošības apsvērumus, kas ir par pamatu šāda aizlieguma noteikšanai un nevar noliegt, ka daļā gadījumu tikšanās starp notiesātām personām nebūtu vēlamas. Tomēr jāņem vērā, ka soda mērķis ir ne tikai personas sodīšana, bet arī personas resocializācija, un cilvēktiesību standartiem atbilstošā soda izpildes sistēmā personas tiesību ierobežošanai jābūt veiktai, balstoties uz individuālu izvērtējumu. Latvijas Soduzpildes kodeksa 45.panta piektajā daļā noteiktais ierobežojums ir nesamērīgi plašs un pilnībā ierobežo notiesāto personu tiesības tikt ar noteiktu personu loku arī tad, ja kāda konkrēta tikšanās pati par sevi neradītu sabiedrības drošības apdraudējumu vai netraucētu personas resocializāciju. Šādos gadījumos notiesātās personas tiesības tiek ierobežotas neatkarīgi no tā, uz cik ilgu laiku persona ir notiesāta ar brīvības atņemšanas sodu, par kādu nodarījumu tai ir piemērots sods, vai attiecīgās personas ir uzskatāmas par ģimenes locekļiem, vai attiecīgās personas ir līdzdarbojušās noziedzīga nodarījuma izdarīšanā u.tml.. Iztrūkstot normatīvajos aktos noteiktai iespējai veikt individuālo izvērtējumu par notiesātās personas lūgumu satikties ar personu, kas izcieš sodu citā brīvības atņemšanas iestādē, vispār netiek veikta sabiedrības un konkrētā indivīda interešu sabalansēšana, tādējādi minētais aizliegums uzskatāms par nesamērīgu. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē, vērtējot dažādus tiesību ierobežojumus, nereti ir atzīts, ka automātisks aizliegums, kurā netiek pieļauts nekāds individuāls izvērtējums un kas ierobežo svarīgas Konvencijā noteiktas tiesības, ja ir iespējamās citas alternatīvas, nav uzskatāms par attaisnojamo.⁶ Tiesībsarga ieskatā normatīvais regulējums būtu pilnveidojams, virzoties uz tādu soda izpildes sistēmu, kurā atļauja vai aizliegums tikt ar tiesību normā minēto personu loku tiktu pieņemts, ņemot vērā individuālu apstākļu izvērtējumu. Samērīgākai normas piemērošanai būtu iespējams īpaši ņemt vērā to notiesāto tiesiskās intereses, kas ir ģimenes locekļi vai personas, kurām bijusi kopīga saimniecība.

No Latvijas Soduzpildes kodeksa 45.panta izslēdzot norādi, ka notiesātajiem nav atļautas satikšanās ar apcietinātām personām un personām, kuras izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs, neradīsies situācija, kurā notiesātie iegūst tiesības tikt ar jebkuru citu notiesāto vai apcietināto personu. Saglabāsies pastāvošā kārtība, kas noteikta Latvijas Soduzpildes kodeksā un Ministru kabineta 2006.gada 30.maija noteikumos Nr.423 “Brīvības atņemšanas iestādes

⁵ Likumprojekta “Grozījumi Latvijas Soduzpildes kodeksā” anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/9116D4DD704838B2C2257DD30030F11A?OpenDocument>

⁶ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005.gada 6.oktobra spriedumu lietā Hirst v The United Kingdom (No.2), pieteikums Nr.74025/01, §82, pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70442>, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008.gada 11.decembra spriedums lietā TV Vest AS & Rogaland Pensjonistparti v Norway, pieteikums Nr.21132/05, §75.-76., pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90235>.

iekšējās kārtības noteikumi". Personu loks, kas ir ieslodzītie, kuri ne tikai vēlas, bet arī faktiski varētu apciemot citu ieslodzīto personu, jo to atļauj viņu soda izciešanas režīms, neapšaubāmi ir mazāks par pārējo personu loku, kas ir tiesīgas apciemot notiesātās personas. Proti, šāda iespēja varētu būt notiesātajiem, kam piemērots attiecīgs pamudinājums.⁷ Jānorāda, ka jau šobrīd Latvijas Sodū izpildes kodekss paredz iespēju brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam aizliegt notiesātajam tikties ar kādu konkrētu personu drošības apsvērumu dēļ. Tāpat Latvijas Sodū izpildes kodeksa 45.panta astotajā daļā ir paredzēta iespēja noteikt, ka īslaicīgā satikšanās ir realizējama brīvības atņemšanas iestādes pārstāvja klātbūtnē. Līdz ar to nav pamata uzskatīt, ka individuāla izvērtējuma veikšana radītu nesamērīgu administratīvo slogu ieslodzījuma vietas administrācijai.

Turklāt jāņem vērā, ka visbiežāk notiesātās personas ieslodzījuma vietā tāpat satiekas ar citām notiesātajām personām un arī šādā veidā var tikt dibināti nevēlami sociāli kontakti. No tiesiskā regulējuma arī neizriet, ka ģimenes locekļus būtu aizliegts ievietot vienā ieslodzījuma vietā. Attiecīgi šādas satikšanās, ja vien tam nav kādu objektīvu ierobežojumu, var būt iespējamas. Tādējādi ne vienmēr būs saprotams pamatojums tam, kāpēc satikšanās ģimenes locekļu starpā varētu notikt, ja tie ir ievietoti vienā ieslodzījuma vietā, bet situācijās, kad ģimenes locekļi atrodas dažādās ieslodzījuma vietās, tas ir aizliegts ar likumu.

Papildus jāņem vērā, ka, ja personai ir piemērots pamudinājums atļaut atstāt ieslodzījuma vietas teritoriju, atbildīgā amatpersona (cietuma priekšnieks) ir pārbaudījis, vai šāda pamudinājuma piemērošana netraucēs noteiktā soda izpildes noteikumu ievērošanu, iekšējās kārtības nodrošināšanu brīvības atņemšanas iestādē un citus apstākļus. Pirms attiecīgā pamudinājuma piemērošanas cietuma priekšniekam arī ir jāizvērtē iespējama sabiedrības apdraudējums.⁸ Tādējādi tikšanās starp notiesāto, kam ir piemērots pamudinājums atļaut atstāt ieslodzījumā vietu un personu, kas atrodas citā ieslodzījuma vietā, pati par sevi nerada apdraudējumu ne sabiedrības drošībai, ne personu resocializācijai. Noteiktos gadījumos tas pat var veicināt personas resocializāciju un radīt papildu stimulu godprātīgai uzvedībai, lai šīs tikšanās netiktu liegtas. It sevišķi, kad satiekies vēlas ģimenes locekļi vai personas, kam bijusi kopīga saimniecība. Attiecībā uz nepilngadīgo satikšanos ar personu, kas ir notiesāta, jānorāda, ka ne vienmēr šāda

⁷Latvijas Sodū izpildes kodeksa 68.panta pirmajā daļā paredzēts, ka par labu uzvedību un godīgu attieksmi pret darbu un mācībām brīvības atņemšanas iestādes administrācija notiesātajiem var piemērot šādus pamudinājumus:

[...]

4) audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem - atļaut atstāt iestādi vecāku vai iestādes darbinieku pavadībā uz laiku līdz astoņām stundām;

[...]

6) atklātajos cietumos - ar brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka atļauju vienu reizi mēnesī izbraukt ārpus cietuma teritorijas uz laiku līdz divām diennaktīm, bet svētku dienās - līdz piecām diennaktīm;

7) ar brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju līdz trim diennaktīm gadā (saskaņā ar šī panta piekto daļu attiecīgais pamudinājums piemērojams tikai notiesātajiem, kas sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, izņemot personas, kuras notiesātas ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu (mūža ieslodzījums));

8) ar audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem priekšnieka atļauju īslaicīgi atstāt audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem teritoriju līdz piecām diennaktīm gadā;

⁸ Salīdzinājumam skatīt Augstākās tiesas 2013.gada 5.aprīļa sprieduma lietā Nr.SKA-89/2013 par ieslodzītā tiesībām īslaicīgi atstāt cietuma teritoriju 8.punktu, pieejams: www.at.gov.lv.

tikšanās būtu pretēja bērna labākajām interesēm. Savukārt, ja pastāv bažas, ka, personai tiekoties ar kādu citu notiesāto, varētu tikt apdraudēta ieslodzījuma vietas vai sabiedrības drošība, traucēta soda izciešana, personas resocializācija vai arī tas būtu pretēji bērna labākajām interesēm, ir iespējams šo tikšanos aizliegt, balstoties uz konkrētiem un individuāliem apsvērumiem. Šādā veidā tiktu nodrošināts gan tiesību ierobežojuma samērīguma izvērtējums, gan arī ievērotas sabiedrības intereses.

Ņemot vērā iepriekš minēto, aicinu aktualizēt šo jautājumu un pilnveidot normatīvo regulējumu, lai tas atbilstu cilvēktiesību prasībām. Līdz 2019.gada 8.novembrim lūdzu sniegt informāciju par šī jautājuma tālāko virzību.

Ar cieņu
tiesībsarga vietniece

I.Piļāne

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu.